

РЕЖИСЕР

КОСТЯНТИН ТУР-КОНОВАЛОВ, ДЕНИС ЗАМРІЙ

Денис Замрій і Костянтин Тур-Коновалов — відомі українські сценаристи, які у творчому тандемі вже написали декілька успішних сценаріїв («Не намагайтесь зрозуміти жінку», «Полювання на Вервольфа», «Той, хто пройшов крізь вогонь»), а також роман «Художник», присвячений Тарасу Шевченку.

Геніальний український режисер, блискучий сценарист і прозаїк, класик світового кінематографа... Усе це попереду. А зараз — 1926-го — є лише сонце, Одеса та пристрасне бажання робити кіно: зняти таку *фільму*, якої ще не знімав ніхто! І він її зняв. «Сумка дипкур'ера» стала точкою відліку кінематографічного життя Олександра Довженка. На нього чекали визнання і нерозуміння, тріумфи і наклепи, кохання і втрати... Але все це в майбутньому. А поки що: мотор!

Не йому одному серед представників того покоління фатально не пощастило: він мав зробити згубний вибір, не маючи вибору. Геніальний — чуєте, геніальний! — режисер і не менш геніальний письменник Олександр Довженко — один з небагатьох, у кого ще довго вдивлятимуться, вслухатимуться, вчитуватимуться...

Юрій Макаров, журналіст

Слов'янство поки що дало світові в кінематографі одного митця-мислителя і поета.

Чарлі Чаплін про О. Довженка

www.trade.bookclub.ua
www.bookclub.ua

РЕЖИСЕР

КОСТЯНТИН ТУР-КОНОВАЛОВ
ДЕНИС ЗАМРІЙ

КОСТЯНТИН ТУР-КОНОВАЛОВ, ДЕНИС ЗАМРІЙ РЕЖИСЕР

Олександр Довженко

Він стане легендою світового кіно...

Якщо переживе це літо

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОВІЛЛЯ

РЕЖИСЕР

КОСТЯНТИН ТУР-КОНОВАЛОВ, ДЕНИС ЗАМРІЙ

РЕЖИСЕР

РОМАН

ХАРКІВ **КЛУБ**
2014 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЯ

УДК 821.161.2
ББК 84.4УКР
Т86

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Переклад з російської *Ігоря Бондаря-Терещенка*

У виданні використані фотоматеріали
з Центрального державного кінофотофоноархіву України
імені Г. С. Пшеничного

Фотографія на обкладинці *Паула Алдошина*

- © Тур-Коновалов К., Замрій Д.,
Лісовикова О., 2014
- © Павло Алдошин, обкладинка,
2014
- © DepositPhotos.com / anto-
пу84, обкладинка, 2014
- © Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», видання
українською мовою, 2014
- © Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», художнє
оформлення, 2014

ISBN 978-966-14-6547-2

Передмова від авторів

Людина, про яку піде мова, народилася в дуже непростий час. І ще в непростіший час жила. І, скажемо відверто, жила так само дуже непросто.

Не розповісти про неї ми не могли — нас змушує зробити це захоплення її талантом. Але говорити лише про неї, не згадуючи про той дивовижний час і місце, у яких вона жила, означає дати читачам лише половину історії.

Тому нехай вас, шановний читачу, не дивують доволі довгі й докладні екскурси в історію кіно та музики, розповіді про бокс та людей, подорожі різними країнами та континентами. Адже справді неможливо розповісти про літературу, приміром, двадцятого століття, не згадавши жодним словом дев'ятнадцяте. До того ж кожен із нас, як, власне, наш герой — дитина свого часу й відображення величезного світу.

Сподіваємось, що читати про події сторічної давнини, тобто про початок епохи тисяча дев'ятсотих років, вам буде так само цікаво, як нам було писати про нього.

Головний герой, певна річ, виїшов у нас сучасним — трохи схожим на актора й музиканта Сергія Бабкіна; а ди-

ректор кінофабрики Павло Нечеса — на одного народного артиста України... на те він і кінороман, щоби персонажі когось глядачам/читачам нагадували.

Розділ перший

У якому ми захоплено слухаємо заокеанське радіо та невидимо відвідуємо гучну прем'єру

Америка двадцятих років минулого століття дедалі більше цікавилася кінематографом. Їй було неважливо, чи це вид мистецтва, чи атракціон, вигаданий у Парижі братами Люм'єр. Та з балаганного видовища сінема впевнено перетворювалося на перспективний бізнес, який зацікавив не лише середні, але й вищі класи. У постановки, які ще донедавна можна було назвати аматорськими, коротенькими скетчами, знятими на плівку, ділки «від екрана» почали вкладати величезні кошти. Їх витрачали на декорації, костюми, унікальний реквізит та на рекламу, або, як тоді казали, пабліситі фільмів.

У Новому Світі з розмахом, притаманним саме Америці, відкривалися кінотеатри. За зразком сінема-холів Лондона, Парижа та Берліна будували зали в містах на обох узбережжях США. Зали ці намагалися оздобити й облаштувати так, аби вони не поступалися за розкішшю своїм європейським старшим братам. Їх меблювали «з європей-

ським шиком» (саме так це називали) — й усім було зрозуміло, наскільки багатий і навіть розкішний вигляд мали ці «палаці розваг». Натомість джаз, який виконував музичний супровід для фільмів, був місцевим — американським, який грали так, що жодному європейському оркестру навіть не снилося. Диксиленди, що склалися з білих і чорних віртуозів — зазвичай вихідців із Нового Орлеана, — виконували музичні теми не тільки для своїх, але також для привізних фільмів: французьких, радянських, італійських...

Голлівуд був ще новачком і багато в чому програвав компаніям «Гомон», «Кодак», «Пате», московському «Міжробпром-Русь». Програвав також Першій Одеській кінофабриці ВУФКУ — тобто Першій Одеській кінофабриці Всеукраїнського фотокіноуправління, яка вважалася поважною компанією з величезним потенціалом.

Ділки з Лос-Анджелеса, які твердо вірили, що світом правлять «містер долар і містер кольт», погоджувалися, що «все-таки ці радянські налагодили виробництво», причому так, що стрічки «Папіросниця з Моссільпрому» та «Аеліта» з молоденькою Юлією Солнцевою, «Броненосець “Потьомкін”» експресивного новатора Сергія Ейзенштейна, «Кар’єра Бені Крика» з юним Юрієм Шумським назавжди завоювали серця глядачів усього світу — а заразом і їхні гаманці.

Саме тому практична Америка не могла в оглядах світового кінематографа залишити без уваги фільми-новинки, які з’явилися на майданчиках одного з головних конкурентів Голлівуда — СРСР, або, як писали самі американці, «USSR», вимовляючи це як «йу-ес-ес-а». У новинах провідних американських радіостанцій лише після новин з Радянського Союзу звучали щотижневі повідомлення зі

знімальних майданчиків Франції, батьківщини кінематографа, її одвічної суперниці Англії, загалом Європи, яка впевнено наздоганяла лідерів... А разом уже й решти світу.

Так було й сьогодні. У студії радіостанції WCBSN, що транслювала на приймачі Східного узбережжя, грав грамофон — звучала одна з незабутніх композицій джазового оркестру «King Oliver's Creole Jazz Band».

Звукова доріжка добігала кінця, і редактор, що сидів поруч зі звукооператором, кивнув ведучому Сему Поллаку. Той підвів очі, і майже одразу над його головою загорілася червона лампочка з написом «Ефір». Обережно й побожно, аби неакуратним шурхотом не образити слух своїх шанувальників, Поллак нахилився до мікрофона і низьким, оксамитовим голосом, який чудово гармоніював з його елегантним і витонченим стилем («класу люкс, бейбі, усе тільки класу люкс») розпочав програму:

— Перед мікрофоном з вами знову я, Сем Поллак. Ви слухаєте новини світового кінематографа!

Редактор задоволено кивнув, грамофон видав в ефір потужний музичний пасаж, і Сем, підсмикнувши манжету сніжно-білої сорочки, включився в ритм, потрапляючи в такт ударним:

— У Нью-Йорку глядачі штурмують кінотеатри, аби побачити «Чорного Пірата» з чарівною Мері Пікфорд, яка не припиняє зводити нас з розуму!

Зачекавши два такти, Сем натхненно продовжив:

— У Берліні з успіхом іде драма радянського режисера Льва Кулешова «Промінь смерті»! Лос-Анджелес демонструє останню стрічку Бастера Кітона «Сім шансів», а мешканці Парижа з великим зацікавленням знайомляться зі стрічками Одеської кінофабрики «Беня Крик» та «Україна».

Очі Сема ковзали рядками щойно переданого йому тексту.

— В Одесі, любі мої друзі та радіослухачі, стартувала приголомшлива прем'єра — режисер Сергій Ейзенштейн надав на суд глядачів героїчну драму «Броненосець “Потьомкін”».

Музична тема закінчувалася. А разом з нею також передача.

— На сьогодні все. Я прощаюся з вами, друзі, чекайте на свіжі новини! — захлинувся словами Поллак.

Звуки диксиленду змінила мелодія флейти. Настав час для класичної музики.

Ми ж, підслухавши впевнений голос із далекого минулого, переконалися, що в Америці Сема Поллака і з кіно, і з переглядами, і з новинами все було добре і навіть чудово.

З цього можна порадіти. Хоча нас, звісно, набагато більше цікавить згадана Семом Одеса, де впевнено розвивається радянський кінобізнес, готовий дати державі мільйони рідних та інвалютних карбованців — готівкою в касу. А якщо врахувати різницю в часі зі Сполученими Штатами, у той час, коли Сем вів свій нічний огляд, на узбережжі Чорного моря вже панував ясний день і торгівля квитками давно розпочалася.

У самому центрі міста, у нещодавно відкритому кінотеатрі імені Котовського, для громадян давали прем'єру — фільм про героїчний броненосець та його команду. Саме так, той самий броненосець, про який натхненно розповідав наш друг Поллак зі студії американської радіостанції.

Кінотеатр, звичайно, був святково прикрашений. У фойє красувався портрет лисого експропріатора й командарма

з чаплівівськими вусами, якого багато хто з шанованих людей Одеси знав в обличчя і навіть особисто. Багато хто, до речі, був йому винен, та й сам він багатьом завинив ще з минулих часів.

Афіші прикрашали половину стіни та фойє і навіть трохи затуляли картину, що зображувала Гриню Котовського. Ту саму, подивитися на яку спеціально заходили вельми підозрілі особи. Кілька хвилин вони мовчки спостерігали портрет, потім втирали сльози і впівголоса промовляли:

— Ех, Гриню, Гриню! А як ми з тобою в сімнадцятому...
Ой вей!

Зараз у залі звучала бравурна музика — оркестранти були в ударі.

Глядачі в залі не могли отямитися від захвату — настільки вражали їх кадри, на яких матроси в білих робах бігли палубою, і потому на щоглі майорів червоний прапор. Причому вражали настільки, що фахівці вільних професій, тобто злодії, що неабияк розплодилися тисяча дев'ятсот двадцять шостого року, на якийсь час навіть облишили кишені громадян і, роззявивши роти, вступилися в миготливі кадри.

Видовище було справді вражаюче. Обличчя, почуття, радість перемоги. Нарешті форштевень «Потьомкіна» грізно посунув на публіку і з'явилося слово «кінець». У залі спалахнуло світло, усі заплодували й почали підводитися. Тепер було видно, що в залі присутні й жінки, що притискали до заплаканих очей хусточки, і хвацькі морячки, і воляки, і навіть непмани — нові радянські негоціанти. Щойно увімкнулося світло, всі почали перевіряти, чи на місці портмоне, гаманці та годинники, і на трибуну перед екраном бадьоро зійшов Павло Федорович Нечеса, що сидів у першому ряду, — директор Одеської кінофабрики, а донедавна

революційний матрос, який навіть на новій посаді не розлучився — що цілком відповідало духові часу — із широченими кльошами і бушлатом.

Павло Федорович збентежений і схвильований. Він уперся руками в трибуну і оглянув зал.

— Ну, товариші, *що* вам сказати? Радий, дуже радий! І хай згинуть наші вороги, хто скаже, *що фільма* про наше чудове місто та броненосець не підкорить, так би мовити, весь прогресивний світ! Браво, товариші!

Зал вибухнув оплесками. Перечекавши їх, Нечеса із зазв'язттям, яке буває тільки після перегляду гарного життєствердного фільму, продовжив:

— Я, як директор кінофабрики, пропоную привітати і передати наш полум'яний привіт режисерові Ейзенштейну! Сподіваюся, *що* у нас, у Радянській Україні, є ще й не такі таланти!

Овація гриміла в стінах кінотеатру. Глядачі, обговорюючи фільм, потягнулися до виходу із залу, а до Павла Федоровича підійшов чоловік із розумним виразом обличчя, у старорежимному костюмі. Поціновувачі кіно одразу впізнали б у ньому Петра Івановича Чардиніна — людину, яка буквально створила кіно ще царської Росії, а потім, ніде правди діти, так само відновила майже з небуття кіно Української республіки. Ще до революції він поставив рекордну кількість картин — двісті. Лише уявіть — дві сотні картин! Саме Петро Іванович був режисером, що відкрив Віру Холодну. Він встиг пожити в еміграції, повернутися і зараз успішно знімав фільми нового часу.

Чардинін, у бездоганній англійській парі, не втримався і поправив на Нечесі комір бушлата.

— Браво, Павле Федоровичу, добре виступили!

Зміст

<i>Передмова від авторів</i>	7
<i>Розділ перший</i>	
У якому ми захоплено слухаємо заокеанське радіо та невидимо відвідуємо гучну прем'єру	9
<i>Розділ другий</i>	
Про те, якими були перші кінокроки, що про них забув згадати заокеанський диктор, і що було в кіно до появи нашого героя	16
<i>Розділ третій</i>	
У якому ми подорожуємо в часі	35
<i>Розділ четвертий</i>	
Про те, як кінематографічний шедевр Української республіки мало не закінчився, ще не почавшись	42
<i>Розділ п'ятий</i>	
У якому ми повертаємося на пару десятків років	48
<i>Розділ шостий</i>	
У якому намагаються відірвати від справи зайнятих людей	55
<i>Розділ сьомий</i>	
Хто засідає на нарадах, або «Імені Борі Северного, Івана Буніна і Яшки Кошелька»	65
<i>Розділ восьмий</i>	
У якому директор дає пораду і рекомендацію	80
<i>Розділ дев'ятий</i>	
У якому ми відхилилися від подій сьогоднішніх заради подій учорашніх	85

Розділ десятий

У якому над Сашком нависає загроза 99

Розділ одинадцятий

У якому Моня викладає принципи гарного автора . . . 103

Розділ дванадцятий

У якому ми слухаємо вірші й усе розуміємо. 108

Розділ тринадцятий (що не дивно, якщо замислитися)

У якому запит потрапляє до українських товаришів . . 120

Розділ чотирнадцятий

У якому знаходиться поліцейський інспектор Вайт . . . 123

Розділ п'ятнадцятий

**У якому за законом жанру з'являється
любовна лінія сценарію 130**

Розділ шістнадцятий

У якому робота над *фільмою* триває 139

Розділ сімнадцятий

У якому ми зустрічаємося з епістолярним жанром . . . 143

Розділ вісімнадцятий

У якому ми вирушаємо на пошуки корабля 146

Розділ дев'ятнадцятий

У якому тим часом шукають компромат на Сашка . . . 151

Розділ двадцятий

**У якому виявляється, що не так просто в Одесі
знайти корабель 154**

Розділ двадцять перший

Імені російського радянського поета Якова Ядова . . . 159

Розділ двадцять другий

Проїздом у Жмеринку з Великого театру. 168

Розділ двадцять третій

**У якому ми дізнаємося, наскільки важливими
є театральний грим і костюм 178**

Розділ двадцять четвертий

**У якому Юля хоче щось сказати, але замовкає
на півслові 186**

Розділ двадцять п'ятий

У якому Юля озирається 191

Розділ двадцять шостий

**Про те, що їдуть для того,
аби повернутися** 200

Розділ двадцять сьомий

Про те, що кричать на майданчику 203

Розділ двадцять восьмий

**У якому ми дізнаємося про дуплексну
систему телеграфу** 206

Розділ двадцять дев'ятий

У якому шукають те, чого не вистачає 209

Розділ тридцятий

У якому звучить гонг 215

Розділ тридцять перший

У якому швидко домовляються 221

Розділ тридцять другий

У якому режисер згадує Гамлета 224

Розділ тридцять третій

У якому Юлю намагаються поцілувати 233

Розділ тридцять четвертий

**У якому ми, нарешті, дізнаємося,
якою буде та сама *фільма*** 236

Розділ тридцять п'ятий

У якому все відкладається 239

Розділ тридцять шостий

У якому Павло Федорович гуляє з маузером 242

Розділ тридцять сьомий

**У якому Гриня Коваль відмовляється
від форшмаку і біжить у справах.** 248

Розділ тридцять восьмий

У якому Сашкові бажають удачі. 253

Розділ тридцять дев'ятий

У якому Сашко нікуди не їде. 258

<i>Розділ сороковий</i>	
У якому Юля паркує «астон-мартін»	260
<i>Розділ сорок перший</i>	
Історія нальоту як двигун кінематографічної думки	266
<i>Розділ сорок другий</i>	
У якому Ройтману лагодять штиблети	271
<i>Розділ сорок третій</i>	
Деякі особливості Одеси як зони порто-франко	275
<i>Розділ сорок четвертий</i>	
У якому купаються, печуть хліб і розучують гами.	283
<i>Розділ сорок п'ятий</i>	
У якому чекають на кур'єра	286
<i>Розділ сорок шостий</i>	
У якому йдеться про талант	289
<i>Розділ сорок сьомий</i>	
У якому збираються всі	293
<i>Розділ сорок восьмий</i>	
У якому ми зустрічаємо потяг	297
<i>Розділ сорок дев'ятий</i>	
Про те, що сталося в кочегарці	299
<i>Розділ п'ятдесятий</i>	
У якому кажуть «Браво!»	301
<i>Розділ п'ятдесят перший</i>	
У якому папери, на відміну від рукописів, ще й як горять.	306
<i>Розділ п'ятдесят другий</i>	
У якому розповідають про «Червоні барикади»	309
<i>Розділ п'ятдесят третій</i>	
У якому все відбувається за класикою жанру	312
<i>Розділ п'ятдесят четвертий, або Епілог</i>	
У якому ми зазираємо в далеке майбутнє.	319

Літературно-художнє видання

ТУР-КОНОВАЛОВ Костянтин,
ЗАМРІЙ Денис, ЛІСОВИКОВА Олена

Режисер

Роман

Головний редактор *С. С. Скляр*
Завідувач редакції *К. В. Шаповалова*
Відповідальний за випуск *Т. М. Куксова*
Редактор *Т. М. Віланова*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *А. Г. Верьовкін*
Коректор *Н. Я. Радченко*

Підписано до друку 27.12.2013. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Вазханов». Ум. друк. арк. 17,64 + кольор. вкл.
Наклад 4000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: corp@bookclub.ua

Віддруковано
у ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4
впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом DIN EN ISO 9001:2000

Видавництво Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
www.trade.bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб
«Клуб Сімейного Дозвілля»»

61140, м. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел/факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київська філія

04073, м. Київ, просп. Московський, 6, кімн. 35,
тел. +38 (067) 575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеська філія

65017, м. Одеса, вул. Малиновського, 16-А, кімн. 109
тел. +38 (067) 572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88
e-mail: support@bookclub.ua
Інтернет-магазин: www.bookclub.ua
«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

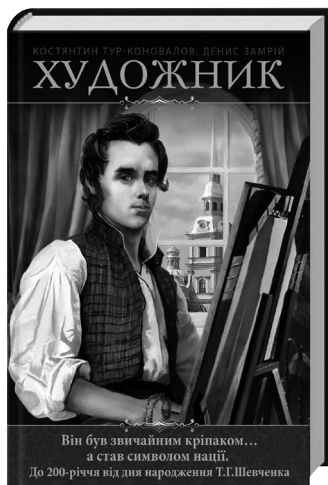
Тур-Коновалов К.

Т86 Режисер : роман / Костянтин Тур-Коновалов, Денис Замрій,
Олена Лісовикова ; пер. з рос. І. Бондаря-Терещенка. — Харків :
Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. — 336 с. : іл.
ISBN 978-966-14-6547-2

Одеса. 1926 рік... Наче наживо перед нами розгортаються зйомки фільму «Сумка дипкур'єра», поставленого Довженком, а паралельно до них закручується не менш цікава історія, де режисером є сама доля. І головну роль у ній виконує вже сам Сашко. Якщо сценарій фільму відомий задалегідь, то події в реальному житті тримають читача в напруженні до останнього...

УДК 821.161.2
ББК 84.4УКР

До 200-річчя від дня народження ТАРАСА ШЕВЧЕНКА!

З Італії до Росії повертається відомий митець Карл Брюллов. І в одному селі він бачить портрет дівчини роботи невідомого майстра... Так доля звела цих людей, щоб відкрити світові Тараса Шевченка — великого художника і поета. Інший, не хрестоматійний погляд на особистість Шевченка, живу людину, а не статтю з підручника. Історія про те, як нікому не відомий малярчук із майстерні Ширяєва перетворився на модного столичного художника.

Шевченко-художник, Шевченко-поет,
Шевченко-людина — у романі «Художник»!